

Märkamisest ja kompleksse teenuse vajadusest autismispektri häirega lapsele

Viivika Lauri

2015

Autismispektri häired - ASH

Autism Spectrum disorders - ASD

Ehk pervasiivsed arenguhäired (pervasive Developmental disorders - PDD)

Neurobioloogilised arenguhäired

Väljenduvad väga erinevate seisunditeta nn spektrina

St käitumise ja suhtlemise iseärasused on erineva tugevusega

Sh ka vaimne võimekus on erinev

2009 aastal arvati ASH esinemissagedus 1% (1:100) maailmas, u 26 miljonit isikut

Euroopas 5 miljonit, eestis u 3000

Poistel 3-4 korda enam kui tüdrukutel

Autismispektri häired

- **Autism**

lapseea autism ja atüüpiline autism

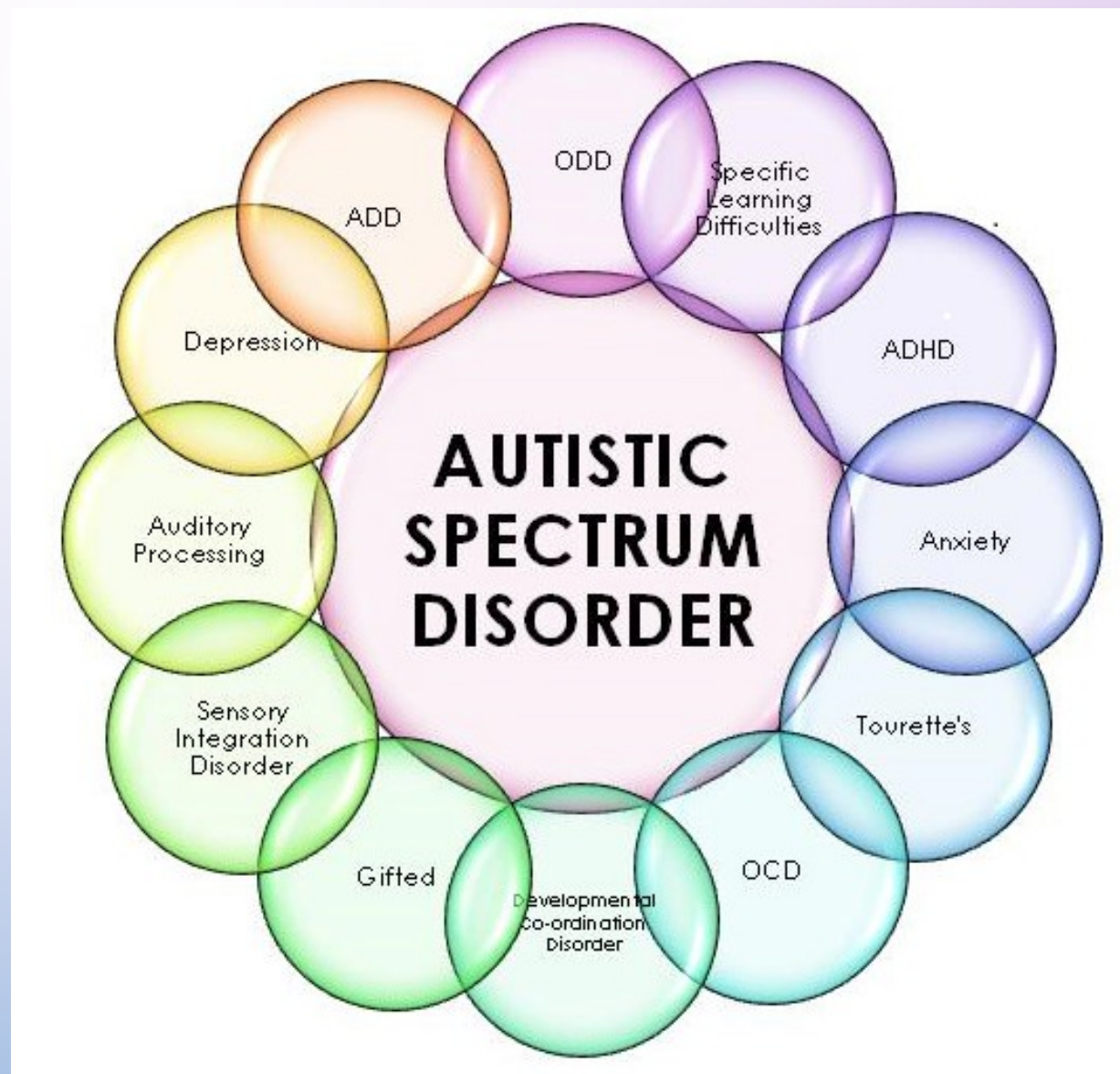
- **Aspergeri sündroom**

- **MUU PERVASIIVNE ARENGUHÄIRE**

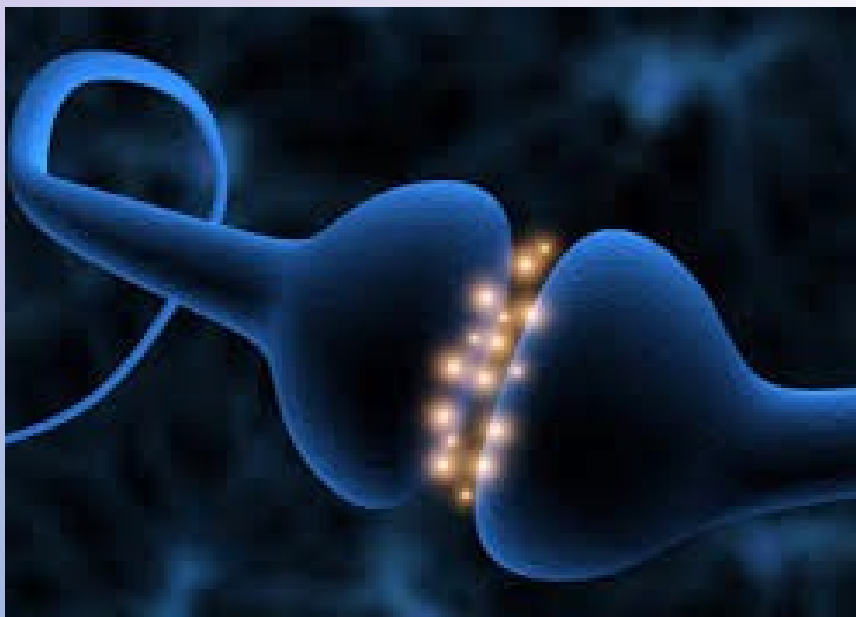
- **Retti sündroom**

- **Lapse muu deintegratiivne häire**

-> ühe häire erinevad vormid

Miks????

- Bioloogiline arenguhäire
- Küpsemishäire raseduse ajal
- Geneetilised sündroomid fragiil x ja fenüülketonuuria jt
- 15-20% de novo mutatsioonid
- Risk Δ üle 35 aastaste isadel
- Seoseid juhteteede iseärasustega arengu jooksul

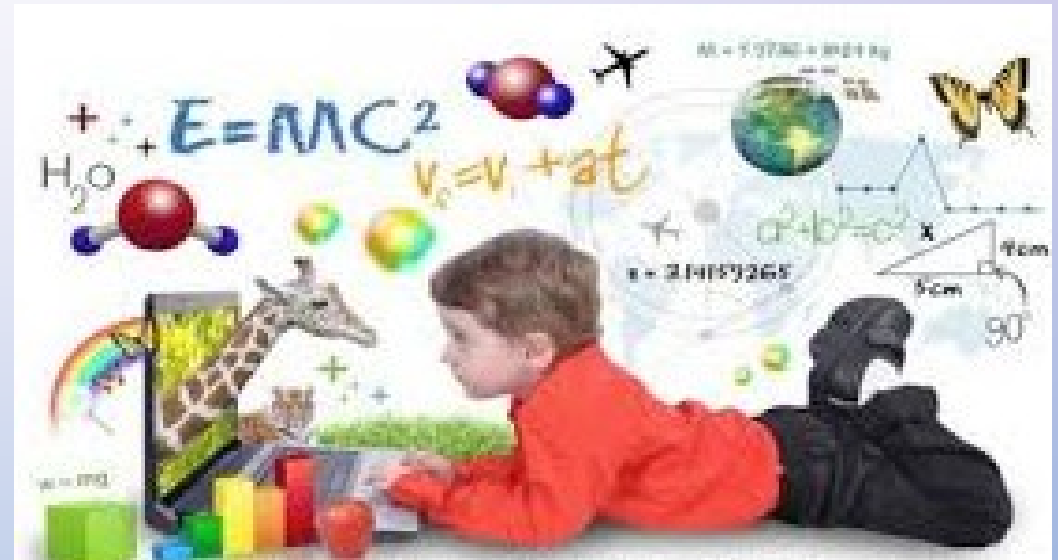
AUTISTLIK MAAILMA TUNNETAMINE: ASJADELE JA OLUKORDADELE TEINE TÄHENDUS

- **Info üleküllus ja infokildude ehk infopusle kokkupaneku häirumine**
- **Tunnetuse häirumine -> mõtlemise omapära**
 1. **Tsentraalne koherents** - terviku tajumine ja sellele õige tähenduse andmine
 2. **Eksekutiivsed funktsioonid** - ülesannete planeerimine ja organiseerimine
 3. **Meelteteooria** - võime mõista teiste inimeste meeleseisundit ja sellega arvestada; enda meeleseisundi mõistmine, sõnastamine ja sellele vastavalt käitumine

Autismispektri häirega lapsel on maailmas kogu aeg kaos:
Turvatunde otsimine korduvatest tegevustest, rutiinist ja struktuuridest ->
Kohanemiskõhased st vastupanu muudatuste suhtes

- **Ei oska planeerida ja organiseerida eakohaselt** -> *uute oskuste õppimine raske: ei tea kuidas, millal ja kellega/millega?*
- **Vähene võime mõista teiste ja iseenda sisemaailma** -> *oskab mõelda vaid endast lähtuvalt -> kontakt pole sageli vastastikune; tundub egoistlik; sõprussuhteid sõlmida ja hoida keeruline*

Sümptomid esinevad varases lapsepõlves,
Kuid **ei pea olema väljendunud** kuni keskkond on toetav vastavalt lapse taluvusvõimele
Sümptomid individuaalsed, kuid iseloomulikud autismi spektri häirele
Psüühika omapära eluaegne, kuid elu ajal võivad sümptomite raskusaste muutuda

- Sotsiaalse suhtlemise häire
- Keele ja kõne kasutamise häire
- Kujutlusvõime puudulikkus
- Sensoorsed probleemid

5 põhimeelt üle- või alatundlikud

Märkamine

- 12 kuuselt ei kooga ega lalise
- Žestide puudumine nagu näitamine ja lehvitamine
- 1a 4k puuduvad sõnad
- 2a kahesõnalised spontaansed fraasid puudu
- Kõne või sotsiaalse oskuse taandumine
- 9-12 k viitab ei reageeri nimele, ei vaata ringi
- Teised lapsed ei paku huvi
- Ootamatu agressiivsus
- Mäng ühetaoline ja fantaasiavaene
- Silmatorkav andekus mõnes üksikus alas, muu

koolis

- Kohanemine raske
- Enesekesksed
- Ei mõista sotsiaalseid reegleid
- Halb distantsitunne teistega suheldes
- Kõnest arusaamise probleemid, arusaamatused
- Sundmõtted, -teod ja rutiinid
- Mitteverbaalse suhtluse eripärad
-> silmside, vestlusest lahkumine, žestide puudumine
- Mehhaaniline mälu suurepärase

Teismeline "tulnukas"

- Tõrjutus ning depressiivsus
- Enda tajumine erinevana, vastumeelsus kooli suhtes
- Rühmatöös raske
- Sundnähud, rituaalid
- Isikliku hügieeni probleemid
- Tüdrukud paremad imiteerijad, teevad selgeks suhtlusreeglid
- Võtavad kõike sõna-sõnalt
- Kohmakad, halva motoorikaga
- Toitumisprobleeme tõsisemaid

Probleemne käitumine

- Käitumine ei ole kunagi juhuslik - alati on olemas põhjus
- Agressiivsus, impulsiivne järsk afektihoog
- Laps ei kontrolli end enam
- Taga turvalisus kõigile
- Suhtle vaikselt, rahulikult, väheste sõnadega
- Peale afektihoogu analüüsi -> põhjus-tagajärg-muutus
- Kriisiplaan kodus ja koolis
- Stressi ja ärevuse langetamine

Suhtumine ja koostöö

- Iga autismi spektri häirega isik on üksteisest erinev
- Austa eripära!
- Häirest teadmine on pool võitu
- Püüda aru saada, mitte hinnaguid anda!
Miks?
- Psühhosotsiaalse keskkonna mugandamine - muuta saame kk mitte ASH isikut!
- Leia tugevused! Koostöö ja usaldus!

Autismi spektri häirega laps ei küsi ise abi

- Sotsiaalsete oskuste treening
- Olukorrad etteaimatavaks
- Väljenduda konkreetselt
- Vältida ülitundlikust tekitavaid asju
- Struktureerida päevaplaan
- Kodu-kooli-ümbruskonna koostöö

Koostöö viib hästi toime tuleva lapseni

- Pere
- Psühhiaatiline meeskond
- Kool
- Sotsiaalvaldkond
- Rehabilisatsiooni meeskonnad

Ühine arusaam lapse seisundist

Ühine arusaam eesmärkidest

Ühine plaan toimetuleku parandamiseks

Eripärad kaunistavad Geniaalsus vs obsessioonid

Reha-meeskonnad

• suhtlemine

- Koostöö spetsialiste vahel suhtlusoskuste parandamiseks
- Kodu ja spetsialiste koostöö
- Kodu ja kooli koostöö
- Teraapiad
- Tugisjikud - tõlklaid

• organiseerimine

- Päevakava
- Õppekava
- Õppevorm
- Abivahendid
- Piktogrammide
- Kokkulepped koostöö

• arusaamine

- Emotsioonikaardid
- Sotsiaalsed jutukesed
- Rollimängud
- Reeglid ja nõudmised
- Teraapiad
- Konstruktiivne ja selge tagasiside suhtlusolukorrale

Koostöö võimalusi leiab kindlasti

Autismi spektri häire diagnoos isikul ei tähenda alati sekkumise vajadust, kuid sageli vajab ta siiski erikohtlemist

Autismi spektri häire ei vasta käitumishäirele

Autismi spektri häirega laps on iseseisev, mõtlev ja emotsionaalne

Autismi spektri häirega nooruk vajab tuge ja arusaamist ning karjäärinõustamist häiret mõistva spetsialisti poolt

Koostöö lapse võrgustikus loob tingimuse parimaks tulemuseks!!

Tänan!

Suur tänu dr. Piret Aavikule

